บทที่ 2
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่องนี้เป็นการศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูวัว จังหวัดหนองคาย โดยศึกษาจากประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนหมู่บ้านบริเวณโดยรอบเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูวัว จังหวัดหนองคาย ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการวิจัย ซึ่งประกอบด้วยสาระสำคัญดังนี้

1. โครงสร้างขององค์กร กฎหมาย ระเบียบปฏิบัติ และภารกิจ หน้าที่ของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า
2. แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย ประกอบด้วย
   2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการและการบริหารแบบมีส่วนร่วม
   2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
   2.3 แนวคิดการอนุรักษ์ป่า
   2.4 ทฤษฎีการมีส่วนร่วมของประชาชน
3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
4. กรอบแนวคิดในการวิจัย

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

1. โครงสร้างขององค์กร กฎหมาย ระเบียบปฏิบัติ และภารกิจ หน้าที่ของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า

1.1 โครงสร้างขององค์กร

เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เป็นหน่วยราชการส่วนกลาง สังกัด สำนักอนุรักษ์สัตว์ป่า กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตามกฎกระทรวงการแบ่ง ส่วนราชการ พ.ศ.2545 แบ่งหน่วยงานเป็นราชการบริหารส่วนกลาง 13 หน่วยงาน และราชการบริหาร ส่วนภูมิภาค 21 หน่วยงาน

เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูวัว จังหวัดหนองคาย มีโครงสร้างการบริหารงานตามหน้าที่รับผิดชอบ ประกอบด้วยหัวหน้าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเป็นผู้บังคับบัญชาสูงสุดและมี

หัวหน้าฝ่ายในเขตเป็นผู้ช่วย ในการบริหารงานในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า โดยมีการแบ่งหน่วยงานภายในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูวัวเป็น 4 ฝ่าย และหน่วยพิทักษ์ป่า 6 หน่วย ดังนี้ คือ

1. ฝ่ายบริหารทั่วไป มีหน้าที่เกี่ยวกับงานด้านธุรการทั่วไป งานการเงินและบัญชี พัสดุ ครุภัณฑ์ และยานพาหนะ การติดต่อประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน

2. ฝ่ายส่งเสริมเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ มีหน้าที่เกี่ยวกับการประชาสัมพันธ์ให้ความรู้ต่อผู้ที่เข้ามาศึกษาธรรมชาติภายในเขต สร้างความร่วมมือและแนวร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมสนับสนุนพัฒนาและดำเนินงานเกี่ยวกับการให้ความรู้ ความเข้าใจ แก่เยาวชน ประชาชน ให้เห็นคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติ สัตว์ป่าและป่าไม้

3. ฝ่ายป้องกันและปราบปราม มีหน้าที่เกี่ยวกับการจัดทำแผนปฏิบัติและดำเนินการป้องกันและปราบปรามผู้กระทำผิดกฎหมาย พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535 พระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2484 และกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง

4. ฝ่ายจัดการทรัพยากรธรรมชาติ มีหน้าที่เกี่ยวกับการดำเนินการศึกษาวิจัยภาคสนาม ด้านการ จัดการทรัพยากรป่าไม้ สัตว์ป่าและสิ่งแวดล้อม วางแผนปรับปรุงแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า ผลิตสื่อทาง วิชาการ ประสานงานและอำนวยความสะดวกแก่นักวิจัยที่เข้ามาทำการวิจัยในพื้นที่ของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูวัว

งานหน่วยพิทักษ์ป่า มีหน้าที่หลักในการป้องกันและคุ้มครองพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูวัว ลาดตระเวนตรวจตรา หาข่าว สืบหาข่าวเกี่ยวกับผู้ที่เข้ามาลักลอบกระทำความผิดในพื้นที่รับผิดชอบ มีทั้งหมด 6 หน่วย ดังนี้

1. หน่วยพิทักษ์ป่าที่ 1 ถ้ำฝุ่น ตำบลหนองเดิ่น อำเภอบุ่งคล้า
2. หน่วยพิทักษ์ป่าที่ 2 ชะแนน ตำบลชัยพร อำเภอบึงกาฬ
3. หน่วยพิทักษ์ป่าที่ 3 โคกกว้าง ตำบลโคกกว้าง อำเภอบุ่งคล้า
4. หน่วยพิทักษ์ป่าที่ 4 ดอนเสียด ตำบลบ้านต้อง อำเภอเซกา
5. หน่วยพิทักษ์ป่าที่ 6 ถ้ำพระ ตำบลโสกก่าม อำเภอเซกา
6. หน่วยพิทักษ์ป่าที่ 4 แสงยางแดง ตำบลท่าดอกคำ อำเภอบึงโขงหลง

จำนวนบุคลากรที่ปฏิบัติงานในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูวัว มีจำนวนเจ้าหน้าที่ทั้งสิ้น 115 คนแบ่งเป็น ข้าราชการ 4 คน ลูกจ้างประจำตำแหน่งพนักงานพิทักษ์ป่าและพนักงานขับรถยนต์ 26 คน พนักงานราชการ 59 คน และลูกจ้างชั่วคราวรายวัน 26 คน ดังแสดงในแผนภาพที่ 1

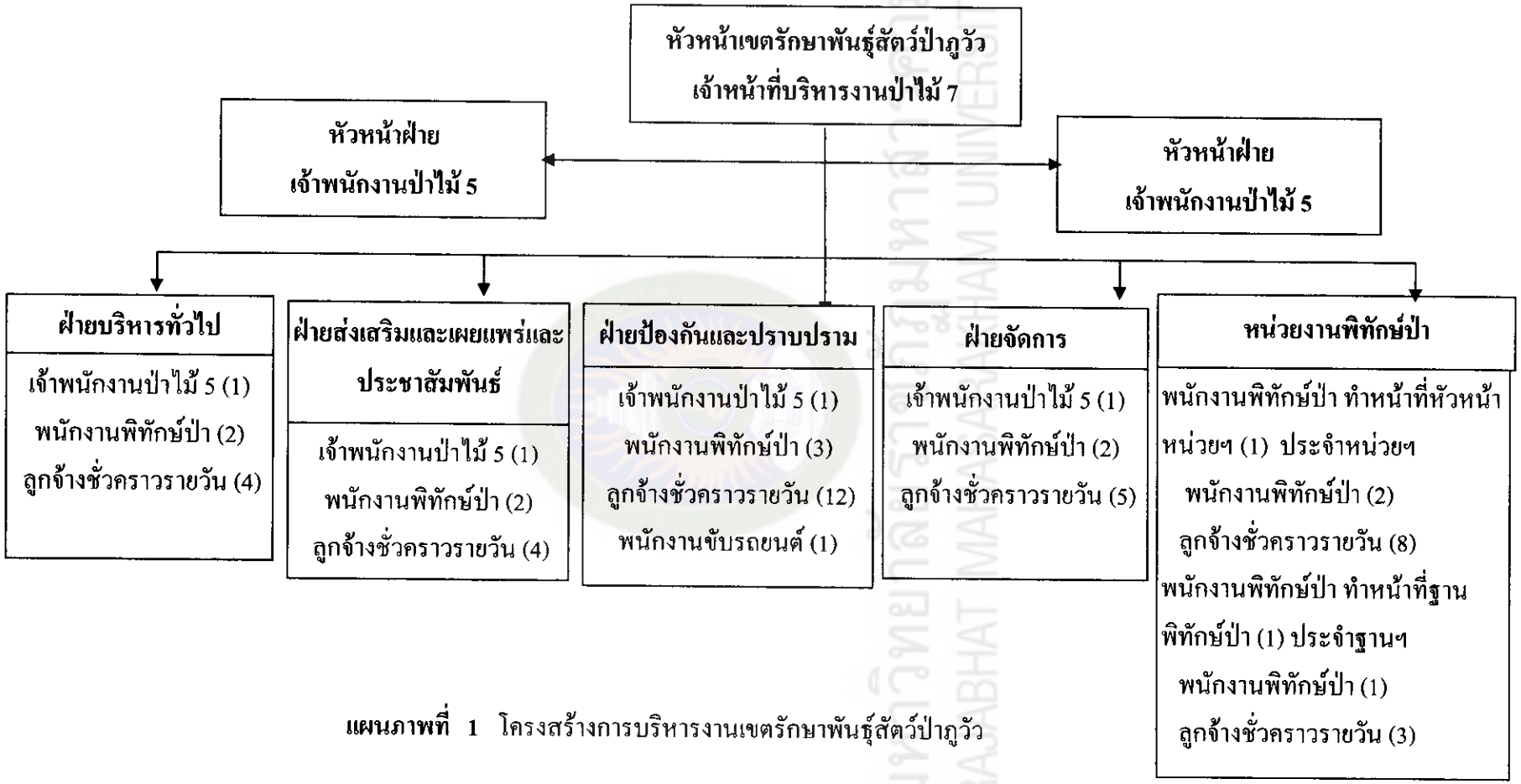

แผนภาพที่ 1 โครงสร้างการบริหารงานเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูวัว

ที่มา : แผนแม่บทการจัดการพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูวัว (2548 : "ไม่ปรากฏเลขหน้า)

12

1.2 กฎหมายที่เกี่ยวข้อง ระเบียบปฏิบัติ และภารกิจ หน้าที่ของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า

จากการพิจารณากฎหมาย ระเบียบ ภารกิจ หน้าที่ ที่เกี่ยวข้องกับเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่ามีส่วน เกี่ยวข้องกับกฎหมายหลายฉบับด้วยกัน ดังนี้ คือ

1.2.1 พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535

มาตรา 4 ในพระราชบัญญัตินี้

"สัตว์ป่า" หมายความว่า สัตว์ทุกชนิดไม่ว่าสัตว์ป่า สัตว์น้ำ สัตว์ปีก แมลง หรือ แมง ซึ่งโดยสภาพธรรมชาติย่อมเกิดและดำรงอยู่ในป่าหรือในน้ำและให้หมายความรวมถึงไข่ของสัตว์ป่าเหล่านั้นทุกชนิดด้วย แต่ไม่หมายความรวมถึงสัตว์พาหนะที่ได้จดทะเบียนทำตั๋วรูปพรรณตามกฎหมายว่าด้วยสัตว์พาหนะแล้ว และสัตว์พาหนะที่ได้มาจากการสืบพันธุ์ของสัตว์พาหนะดังกล่าว

"สัตว์ป่าสงวน" หมายความว่า สัตว์ป่าที่หายากตามบัญชีท้ายพระราชบัญญัตินี้ และตามที่จะกำหนดในพระราชกฤษฎีกา

"สัตว์ป่าคุ้มครอง" หมายความว่า สัตว์ป่าตามที่กฎกระทรวงกำหนดให้เป็นสัตว์ป่าคุ้มครอง "ล่า" หมายความว่า เก็บ ดัก จับ ยิง ฆ่า หรือทำอันตรายด้วยประการทั้งปวงอื่นใดแก่สัตว์ป่า ที่ไม่มีเจ้าของและอยู่เป็นอิสระ และหมายความรวมถึงการไล่ การต้อน การเรียก หรือการล่อเพื่อการกระทำดังกล่าวด้วย

มาตรา 9 ให้มีคณะกรรมการคณะหนึ่งเรียกว่า "คณะกรรมการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่าแห่งชาติ" ประกอบด้วยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เป็นประธาน ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ปลัดกระทรวงมหาดไทย ปลัดกระทรวงการต่างประเทศ อธิบดีกรมการปกครอง อธิบดีกรมที่ดิน อธิบดีกรมประมง อธิบดีกรมปศุสัตว์ อธิบดีกรมศุลกากร อธิบดีกรมการค้าต่างประเทศ เป็นกรรมการโดยตำแหน่งและกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิอื่นอีกไม่น้อยกว่าห้าคน แต่ไม่เกินสิบเอ็ดคน ซึ่งคณะรัฐมนตรีแต่งตั้ง และให้อธิบดีกรมป่าไม้เป็นกรรมการและเลขานุการ

กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิตามวรรคหนึ่ง ให้แต่งตั้งจากผู้แทนของสมาคม หรือมูลนิธิที่เกี่ยวข้องกับสัตว์ป่าไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งของกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิที่ได้รับการแต่งตั้ง

มาตรา 33 เมื่อคณะรัฐมนตรีเห็นสมควรกำหนดบริเวณที่ดินแห่งใดให้เป็นที่อยู่อาศัยของ สัตว์ป่าโดยปลอดภัยเพื่อรักษาไว้ซึ่งพันธุ์สัตว์ป่า ก็ให้กระทำได้โดยตราเป็นพระราชกฤษฎีกาและให้มี แผนที่แสดงแนวเขตแห่งบริเวณที่กำหนดนั้นแนบท้ายพระราชกฤษฎีกาด้วย บริเวณที่กำหนดนี้เรียกว่า **"เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า"**

มาตรา 36 ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ห้ามมิให้ผู้ใดล่าสัตว์ป่า ไม่ว่าจะเป็นสัตว์ป่าสงวนหรือสัตว์ป่าคุ้มครองหรือมิใช่ หรือเก็บหรือทำอันตรายแก่รังของสัตว์ป่า เว้นแต่จะกระทำเพื่อการศึกษาหรือวิจัยทางวิชาการและได้รับอนุญาตเป็นหนังสือจากอธิบดีโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการ

มาตรา 50 ผู้ใดทำการค้าสัตว์ป่าคุ้มครองที่ได้มาจากการเพาะพันธุ์ซากของสัตว์ป่าคุ้มครอง ที่ได้มาจากการเพาะพันธุ์หรือผลิตภัณฑ์ที่ทำจากซากสัตว์ดังกล่าวโดยมิได้รับอนุญาตตามมาตรา 20 ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสองปีหรือปรับไม่เกินสองหมื่นบาทหรือทั้งจำทั้งปรับ

กฎหมายฉบับนี้ ให้อำนาจแก่คณะรัฐมนตรีในการออกพระราชกฤษฎีกากำหนด "เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า" โดยในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้ามมิให้ผู้ใดล่าสัตว์ป่าหรือทำอันตรายต่อรัง ของสัตว์ป่าไม่ว่าจะเป็นสัตว์ป่าสงวนหรือสัตว์ป่าคุ้มครองหรือไม่ เว้นแต่จะกระทำเพื่อการศึกษาหรือวิจัยทางวิชาการและได้รับอนุญาตเป็นหนังสือจากอธิบดีกรมป่าไม้และโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่าห้ามมิให้ผู้ใดเข้าไปในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเว้นแต่จะได้รับอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่ ห้ามมิให้ผู้ใดยึดถือหรือครอบครองที่ดิน หรือปลูก หรือก่อสร้างสิ่งใด หรือตัดโค่น แผ้วถาง เผาหรือทำลายต้นไม้ ขุดหาแร่ ดิน หิน หรือเลี้ยงสัตว์ ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เมื่อพิจารณาบทบัญญัติต่าง ๆ ในพระราชบัญญัติฉบับนี้จะเห็นได้ว่า เป็นกฎหมายที่ช่วยอนุรักษ์พื้นที่ป่าไว้โดยตรง

1.2.2 พระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2484

มาตรา 4 ในพระราชบัญญัตินี้

1. "ป่า" หมายความว่า ที่ดินที่ยังมิได้มีบุคคลได้มาตามกฎหมายที่ดิน
2. "ไม้" หมายความว่า ไม้สักและไม้อื่นทุกชนิดที่เป็นต้น เป็นกอ เป็นเถา รวมตลอดถึงไม้นำเข้ามาในราชอาณาจักรไม้ไผ่ทุกชนิด ปาล์ม หวาย ตลอดจน ราก ปุ่ม ตอ เศษ ปลาย และกิ่งของสิ่งนั้น ๆ ไม่ว่าจะถูกตัดทอน เลื่อย ผ่า ถาก ขุด หรือกระทำโดยประการอื่นใด
3. "แปรรูป" หมายความว่า การกระทำแก่ไม้ ดังนี้

3.1 เลื่อย ผ่า ถาก ขุด หรือกระทำด้วยประการอื่นใดแก่ไม้ให้เปลี่ยนรูปหรือขนาดไปจากเดิม(ไม่รวมถึงการลอกเปลือกหรือตกแต่งอันจำเป็นแก่การชักลาก)

3.2 เผา อบ บด หรือกระทำด้วยประการอื่นใดแก่ไม้ให้เปลี่ยนสภาพไปจากเดิม เพื่อถือเอาวัตถุธาตุหรือผลพลอยได้จากไม้นั้น

4. “ไม้แปรรูป” หมายถึง ไม้ที่ได้แปรรูปแล้วและหมายความรวมถึงไม้ที่อยู่ในสภาพพรางเป็นสิ่งปลูกสร้างหรืออยู่ในสภาพเป็นสิ่งปลูกสร้างอันไม่ชอบด้วยลักษณะสิ่งปลูกสร้างทั่ว ๆ ไปหรือที่ผิดปกติวิสัย หรืออยู่ในสภาพเป็นเครื่องใช้ที่ไม่ชอบด้วยลักษณะของเครื่องใช้ที่ใช้เป็นปกติในท้องที่นั้น หรือ ที่ผิดปกติวิสัยไม้ที่อยู่ในสภาพเป็นสิ่งปลูกสร้างหรืออยู่ในสภาพเป็นเครื่องใช้ทั้งนี้ตลอดเวลาที่อยู่ในสภาพเช่นนั้น รวมทั้งไม้ที่เคยอยู่ในสภาพดังกล่าวและผู้ครอบครองพิสูจน์ได้ว่าเคยมีสภาพเช่นนั้นมาแล้วไม่น้อยกว่าสองปีสำหรับไม้อื่นที่มิใช่ไม้สักและห้าปีสำหรับไม้สัก มิให้ถือว่าเป็นไม้แปรรูป

7. “ของป่า” หมายความว่า บรรดาของที่เกิดขึ้นหรือมีขึ้นตามธรรมชาติคือ

ก. ไม้ รวมทั้งส่วนต่าง ๆ ของไม้ ถ่านไม้ น้ำมันไม้ ยางไม้ ตลอดจนสิ่งอื่น ๆ ที่เกิดจากไม้

ข. พืชต่าง ๆ ตลอดจนสิ่งอื่น ๆที่เกิดจากพืชนั้น

ค. รังนก ครั่ง รวงผึ้ง น้ำผึ้ง ขี้ผึ้ง และมูลค้างคาว

ง. หินที่ไม่ใช่แร่ตามกฎหมายว่าด้วยแร่และหมายความรวมถึงถ่านไม้ที่บุคคลทำขึ้นด้วย

กฎหมายนี้มีการแก้ไขเพิ่มเติมประมาณ 10 ครั้ง เป็นกฎหมายที่ควบคุมการทำ “ไม้หวงห้าม” และการเก็บหา “ของป่าหวงห้าม” การทำไม้หวงห้ามและเก็บของป่าหวงห้ามจะต้องได้รับอนุญาตและจะต้องจ่ายค่าภาคหลวงยกเว้นในกรณีที่เป็นการตัดไม้โดยเจ้าพนักงานเพื่อการบำรุงรักษาป่า การค้นคว้า หรือการทดลองในทางวิชาการ

1.2.3 พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507

มาตรา 4 ในพระราชบัญญัตินี้

“ป่า” หมายความว่า ที่ดินรวมตลอดถึง ภูเขา ห้วย หนอง คลอง บึง บาง ลำน้ำ ทะเลสาบ เกาะ และที่ชายฝั่งทะเล ที่ยังมิได้มีบุคคลได้มาตามกฎหมาย

“ป่าสงวนแห่งชาติ” หมายความว่า ป่าที่ได้กำหนดให้เป็นป่าสงวนแห่งชาติตามพระราชบัญญัตินี้

“ไม้” หมายความว่า ไม้ทุกชนิดทั้งที่เป็นต้น กอ หรือเถา ไม่ว่ายังยืนต้นหรือล้มลงแล้วและหมายความรวมตลอดถึงราก ปุ่ม ตอ หน่อ กิ่ง ตา หัว เหง้า เศษ ปลายหรือส่วนหนึ่งส่วนใดของไม้ไม่ว่าจะถูกตัด ฟัน เลื่อย ผ่า ถาก ทอน ขุด หรือกระทำโดยวิธีการอื่นใด

มาตรา 14 ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ห้ามมิให้บุคคลยึดถือครอบครองทำประโยชน์หรืออยู่อาศัยในที่ดิน ก่อสร้าง แผ้วถาง เผาป่า ทำไม้ เก็บหาของป่า หรือกระทำด้วยประการ ใด ๆ อันเป็นการเสื่อมเสียแก่สภาพป่าสงวนแห่งชาติ

มาตรา 31 ผู้ใดฝ่าฝืนมาตรา 14 ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่หกเดือนถึงห้าปี และปรับตั้งแต่ห้าพันบาทถึงหนึ่งหมื่นบาท

กฎหมายนี้ให้อำนาจแก่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ให้กำหนดพื้นที่ป่าแห่งใดแห่งหนึ่งเป็นป่าสงวนแห่งชาติได้เพื่อรักษาสภาพป่าไม้ของป่าหรือทรัพยากรธรรมชาติอื่น ๆ ห้ามมิให้บุคคลใดยึดถือครอบครองทำประโยชน์หรืออาศัยในที่ดิน ห้ามก่อสร้าง แผ้วถางหรือเผาป่าการทำไม้หรือเก็บหาของป่าจะกระทำได้ก็ต่อเมื่อได้รับอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่

1.2.4 พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504

มาตรา 4 (2) อุทยานแห่งชาติ หมายความว่า ที่ดินที่ได้กำหนด ให้เป็นอุทยานแห่งชาติตามพระราชบัญญัตินี้

มาตรา 6 เมื่อรัฐบาลเห็นสมควรกำหนดบริเวณที่ดินแห่งใดที่มีสภาพธรรมชาติเป็นที่น่าสนใจ ให้คงอยู่ในสภาพธรรชาติเดิมเพื่อสนองไว้ให้เป็นประโยชน์แก่การศึกษาและรื่นรมย์ของประชาชน ก็ให้มีอำนาจกระทำได้โดยประกาศพระราชกฤษฎีกาและให้มีแผนที่แสดงแนวเขตแห่งบริเวณที่กำหนดนั้นแนบท้ายพระราชกฤษฎีกาด้วยบริเวณที่กำหนดนี้เรียกว่า “อุทยานแห่งชาติ” ที่ดินที่จะกำหนดให้เป็นอุทยานแห่งชาตินั้น ต้องเป็นที่ดินที่มิได้อยู่ในกรรมสิทธิ์หรือครอบครองโดยชอบด้วยกฎหมายของบุคคลใดซึ่งมิใช่ทบวงการเมือง

มาตรา 16 ภายในเขตอุทยานแห่งชาติ ห้ามมิให้บุคคลใด

(2) เก็บหา นำออกไป ทำด้วยประการใด ๆ ให้เป็นอันตราย หรือทำให้เสื่อมสภาพซึ่งไม้ยางน้ำมันไม้ น้ำมันยาง น้ำมันสน แร่หรือทรัพยากรธรรมชาติอื่น ๆ

(3) นำสัตว์ออกไปหรือทำด้วยประการใด ๆ ให้เป็นอันตรายแก่สัตว์ทำด้วยประการใด ๆ ให้เป็นอันตรายหรือทำให้เสื่อมสภาพแก่ดิน หิน กรวด หรือทราย

(13) เข้าไปดำเนินกิจการใด ๆ เพื่อหาผลประโยชน์ เว้นแต่จะได้รับอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่

(18) ทิ้งขยะมูลฝอยหรือสิ่งของต่าง ๆ ในที่ที่มิได้จัดไว้เพื่อการนั้น

กฎหมายนี้บัญญัติขึ้นเพื่อเป็นการคุ้มครองรักษาทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ เช่น พันธุ์ไม้ และของป่า สัตว์ป่า ตลอดจนทิวทัศน์ ป่า และภูเขา ให้คงอยู่ในสภาพธรรมชาติเดิม

มิให้ถูกทำลายหรือเปลี่ยนแปลงไป เพื่ออำนวยผลประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมแก่รัฐและประชาชนสืบไป

1.2.5 ระเบียบปฏิบัติ

ระเบียบปฏิบัติที่กรมป่าไม้ ออกโดยอาศัยอำนาจตามความในพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครอง สัตว์ป่า พ.ศ. 2535 ได้แก่ ระเบียบกรมป่าไม้ว่าด้วยการปฏิบัติงานของพนักงานเจ้าหน้าที่ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า พ.ศ. 2535 รายละเอียดดังนี้

พนักงานเจ้าหน้าที่มีอำนาจปฏิบัติการอย่างหนึ่งอย่างใดในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเพื่อประโยชน์ในด้านต่าง ๆ ตามกฎหมาย โดยต้องได้รับอนุญาตเป็นหนังสือจากอธิบดีกรมป่าไม้ในกรณีดังนี้

(1) ปลูกหรือก่อสร้างสำนักงาน สถานที่ปฏิบัติงาน สถานที่ศึกษา ที่พักอาศัย หรือที่ให้ความรู้แก่ประชาชน

(2) ปลูกป่าเฉพาะบริเวณที่ถูกบุกรุกทำลายหรือปลูกเสริมป่าบริเวณที่เสื่อมโทรม โดยใช้พันธุ์ไม้ชนิดที่มีอยู่ในท้องถิ่น

(3) ขุดดิน หิน กรวด หรือทราย

(4) เลี้ยงสัตว์ เพาะพันธุ์สัตว์ป่า หรือปล่อยสัตว์ป่า

(5) เปลี่ยนทางน้ำ หรือกั้นลำน้ำ ลำห้วย หนอง หรือบึง

(6) ทำถนน ทางเดิน ทางลำเลียง หรือทางตรวจการ

(7) ตัด โค่น แผ้วถาง หรือทำลายต้นไม้หรือพฤกษชาติอื่นตามความจำเป็น

(8) ตัด ฟัน กาน โค่น ลิด เลื่อย ผ่า ถาก ถอน หรือขุดไม้ที่อยู่ในสภาพกีดขวาง หรือเป็นอันตรายแก่ สิ่งปลูกสร้างหรือสถานที่ปฏิบัติงานหรือเป็นอันตรายแก่ประชาชนที่มาศึกษาหรือพักอาศัย

(9) เก็บหาเศษไม้ ปลายไม้ หรือไม้ตายแห้ง ล้มขอนนอนไพร

(10) กระทำด้วยประการใด ๆ เพื่อเป็นการบำรุงรักษา ป้องกัน หรือคุ้มครองเขตรักษาพันธุสัตว์ป่า

ผู้ที่ได้รับอนุญาตให้เข้าไปในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าต้องปฏิบัติตามเงื่อนไข ต่อไปนี้

(1) ไม่นำเครื่องมือสำหรับใช้ในการล่าสัตว์ป่าหรือจับสัตว์หรืออาวุธใด ๆ เข้าไป เว้นแต่จะได้รับอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่

(2) ไม่นำวัตถุระเบิด ดอกไม้เพลิง ประทัด ยาพิษ ยาเบื่อเมา หรือสิ่งอื่นที่อาจเป็นอันตรายแก่สัตว์ป่าซึ่งพนักงานเจ้าหน้าที่มีคำสั่งห้ามเข้าไป

(3) ไม่นำยานพาหนะ สัตว์พาหนะ หรือสัตว์เลี้ยงเข้าไป เว้นแต่จะได้รับอนุญาตจาก พนักงาน เจ้าหน้าที่

(4) ไม่กระทำการใด ๆ อันจะก่อให้เกิดเพลิงไหม้

(5) ไม่ส่งเสียงอื้อฉาว หรือกระทำการใด ๆ อันเป็นการรบกวนหรือทำให้สัตว์ป่าตื่นตกใจ

(6) ไม่เข้าไปในระหว่างพระอาทิตย์ตกและพระอาทิตย์ขึ้น เว้นแต่จะได้รับอนุญาตจากพนักงาน เจ้าหน้าที่

(7) ไม่ทิ้งขยะมูลฝอยหรือสิ่งต่าง ๆ ในที่ที่มิได้รับอนุญาต

(8) เดินทางเข้าและออกตามเส้นทางที่มีพนักงานเจ้าหน้าที่ประจำอยู่

ในกรณีที่มีเหตุอันควรสงสัยว่า บุคคลที่ได้รับอนุญาตให้เข้าไปในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไข ให้หัวหน้าเขตฯ หรือพนักงานเจ้าหน้าที่มีอำนาจสั่งให้บุคคลนั้นออกไปจากพื้นที่ได้

1.2.6 ภารกิจ และหน้าที่ของกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช

กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช มีภารกิจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ ส่งเสริมและฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ในเขตพื้นที่ป่าเพื่อการอนุรักษ์โดยให้มีอำนาจหน้าที่ดังนี้

(1) อนุรักษ์ คุ้มครอง ดูแล รักษาทรัพยากรป่าไม้ สัตว์ป่า และพันธุ์พืชให้สมบูรณ์และสมดุลตามธรรมชาติ โดยให้มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนและให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด

(2) ฟื้นฟู แก้ไข ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ป้องกันไฟป่าและ ภัยธรรมชาติอันจะเกิดความเสียหายต่อระบบนิเวศในพื้นที่ป่าไม้

(3) ควบคุม กำกับ ดูแล ป้องกันการบุกรุก ทำลายป่าและการกระทำผิดตามกฎหมายว่าด้วยป่าสงวนแห่งชาติ กฎหมายว่าด้วยอุทยานแห่งชาติ กฎหมายว่าด้วยการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า และกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง

(4) ศึกษา วิจัยและพัฒนาวิธีการอนุรักษ์ การบริหารจัดการและฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช และความหลากหลายทางชีวภาพ

(5) กำหนดมาตรการ และมาตรฐานเกี่ยวกับการอนุรักษ์ บริหารจัดการและการใช้ประโยชน์ จากทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่า

(6) บริการข้อมูลสารสนเทศ และถ่ายทอดเทคโนโลยีด้านป่าไม้

(7) ปฏิบัติการอื่นใดตามที่กฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกรมหรือตามที่กระทรวง หรือคณะรัฐมนตรีมอบหมาย

สำนักอนุรักษ์สัตว์ป่ามีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

1) กำหนดข้อเสนอนโยบาย กลยุทธ์ วางแผนดำเนินการสงวน คุ้มครอง และอนุรักษ์สัตว์ป่า

2) กำหนดหลักเกณฑ์ มาตรฐาน รูปแบบ เทคนิค วิธีการ และตัวชี้วัดการจัดการพื้นที่และการอนุรักษ์สัตว์ป่า รวมทั้งกำหนดแนวทางการส่งเสริมการบริการและการถ่ายทอดเทคโนโลยีการเพาะเลี้ยงและการอนุรักษ์สัตว์ป่า

3) ควบคุม กำกับ บริหารจัดการและติดตามการดำเนินงานด้านการอนุรักษ์สัตว์ป่า รวมทั้งประสานการดำเนินงานตามอนุสัญญาที่เกี่ยวข้อง

4) ศึกษา ค้นคว้า วิจัย ทดลองและพัฒนาวิชาการด้านสัตว์ป่า

5) ปฏิบัติงานร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือที่ได้รับมอบหมาย

2. แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

2.1. แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการและการบริหารแบบมีส่วนร่วม

2.1.1 ความหมายการบริหารการจัดการ

เกษม จันทร์แก้ว (2541 : 12-13) กล่าวไว้ว่า การจัดการ หมายถึง การดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งมีลักษณะและรูปแบบที่มิให้เกิดผลเสีย หรือสร้างประสิทธิภาพของสิ่งที่จะถูกดำเนินการนั้นให้ด้อยลง เช่น ก็คือการดำเนินการที่เป็นไปด้วยความรอบคอบและมีวิสัยทัศน์ที่ดี เปรียบเสมือนต้องเป็นการดำเนินการอย่างสุขุม และมีความละเอียดอ่อนให้เป็นไปตามวิธีการอนุรักษ์ 8 วิธี คือ การใช้ การเก็บกัก การรักษา/ซ่อมแซม การฟื้นฟู การพัฒนา การป้องกัน การสงวน และการแบ่งเขต แต่ละวิธีจะมีแนวทางปฏิบัติในการดำเนินการทั้งสิ้น กล่าวอีกข้อหนึ่งก็คือ การจัดการนั้นเป็นการประยุกต์วิธีการอนุรักษ์มาดำเนินการด้วยลักษณะ และรูปแบบเฉพาะ เพื่อการนำไปสู่การรักษาประสิทธิภาพให้เกิดขึ้น

ดวงฤดี แสงไกร (2539 : 52) กล่าวถึงแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรโดยองค์กรไว้ว่า การจัดการทรัพยากรธรรมชาติจำเป็นที่จะต้องนำเอาประเด็น “การเป็นเจ้าของ

ร่วมกัน" มาพิจารณา เพราะการใช้ประโยชน์ร่วมกันร่วมกันในทรัพย์สินใดก็ตาม มักจะมีส่วนเกี่ยวข้องกับปัจเจกบุคคลผู้ได้รับประโยชน์และเสียประโยชน์ ซึ่งปัจจุบันพบว่า ปัญหาการใช้ประโยชน์ร่วมกันเกิดขึ้นกับทรัพยากรธรรมชาติและทรัพย์สินสาธารณะอื่น ๆ ปัจเจกบุคคลเป็นตัวกระตุ้นให้มีการใช้ประโยชน์ส่วนตัวมากขึ้นจนนำมาสู่ความเสียหาย ซึ่งเป็นที่มาของเรื่องน่าเศร้าของทรัพย์สินสาธารณะ (Tragedy of the Common) อันเป็นปัญหาที่สำคัญของทรัพยากรธรรมชาติ มีข้อสมมติฐานเกี่ยวกับกิจกรรมสาธารณะของการใช้ทรัพยากรว่าปัญหาที่ทำให้เกิดความเสียหายต่อทรัพย์สินสาธารณะ คือ เกิดจากการใช้ทรัพยากรอย่างอิสระ (Free Rider) และขาดระเบียบในการควบคุมจนเกิดความเสียหายในที่สุด ดังนั้นเพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาดังกล่าวจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการจัดโครงสร้างและระเบียบขององค์กร เช่น จำกัดจำนวนสมาชิกของกลุ่มผู้ใช้ประโยชน์ เพื่อให้มีความสะดวกและรัดกุมในการลงโทษของสังคม นอกจากนี้ยังมีความจำเป็นที่จะต้องมีกฎเกณฑ์ในการใช้ทรัพยากร โดยมีหลักการสำคัญดังนี้ คือ

1. ต้องทราบถึงขอบเขตของผู้ใช้และทรัพยากร เช่น สำหรับกลุ่มผู้ใช้น้ำและกลุ่มจัดการป่าไม้นั้นสามารถรู้ขอบเขตของผู้ใช้และกำหนดผู้ใช้ได้ ในขณะที่การใช้ทรัพยากรการประมงไม่สามารถทราบขอบเขตและผู้ใช้อย่างชัดเจน นอกจากนี้ยังต้องทราบและเข้าใจถึงคุณภาพของทรัพยากรแต่ละชนิด รวมทั้งเรื่องของการเปลี่ยนแปลงตามเวลาและสถานที่

2. การกระจายของต้นทุนและกำไร หมายถึง การที่มองถึงการได้รับผลประโยชน์จากการลงทุนของสมาชิก

3. คุณลักษณะของทรัพยากร เช่น ทรัพยากรชนิดใดสามารถนำมาใช้ได้อีกหรือไม่ ทรัพยากรแต่ละอย่างมีอยู่ในฤดูที่แตกต่างกัน ศักยภาพของทรัพยากรบางชนิดสามารถใช้คนเดียว ดูแลคนเดียวและบางชนิดใช้ได้ร่วมกับคนจำนวนมากและต้องดูแลร่วมกัน

4. คุณลักษณะของผู้ใช้ ที่มีความแตกต่างกัน อาจจะต้องมีการพึ่งพากันมีความขัดแย้งกัน หรือมีเรื่องความคล้ายคลึงและความแตกต่างของผู้ใช้เข้ามาเกี่ยวข้อง ตลอดจนพิจารณาถึงจารีตประเพณีวัฒนธรรมของผู้ใช้ด้วย

สมพงษ์ เกษมสิน (2526 :5) การบริหาร หมายถึง การใช้ศาสตร์และศิลป์ในการนำทรัพยากรด้านการบริหารมาประกอบตามกระบวนการบริหารให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ

คาสท์และโรเซนซ์วิก (Kast and Rosenzweig. 1974 : 6) กล่าวไว้ว่า การบริหารเป็นการร่วมมือ และประสานงานกันระหว่างมนุษย์และทรัพยากรทางวัตถุอื่นๆ เพื่อให้บรรลุ

วิทยานิพนธ์ ของวิทยาลัย

วัตถุประสงค์อื่นๆที่ตั้งเอาไว้ และปัจจัยพื้นฐานในการบริหารจะต้องมีวัตถุประสงค์ที่ตั้งเอาไว้ มนุษย์ที่พร้อมปฏิบัติงานเทคโนโลยีในการดำเนินงานและองค์การที่จะดำเนินการ

สรุปได้ว่า การบริหารจัดการ หมายถึง การทำกิจกรรมตั้งแต่สองคนขึ้นไปเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ร่วมกัน โดยคำนึงถึงการจัดสรรทรัพยากรที่มีประสิทธิภาพเข้ามาช่วย และการบริหารจะต้องประกอบด้วย การมีเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่แน่นอน การมีทรัพยากรในการบริหารและมีการประสานงานระหว่างกันหรือมีปฏิกิริยาระหว่างกัน

2.1.2 ความหมายของการบริหารแบบมีส่วนร่วม

สมยศ นาวีการ (2525 :1) ระบุว่า การบริหารแบบมีส่วนร่วม คือกระบวนการให้ผู้ใต้บังคับบัญชา มีส่วนเกี่ยวข้องในกระบวนการตัดสินใจเน้นการมีส่วนเกี่ยวข้องอย่างแข็งขันของบุคคลใช้ความคิดสร้างสรรค์และความเชี่ยวชาญของบุคคลในการแก้ปัญหาของการบริหารที่สำคัญ อยู่บนพื้นฐานของแนวความคิดของการแบ่งอำนาจหน้าที่ ถือว่าผู้บริหารแบ่งอำนาจหน้าที่การบริหารให้กับผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาและต้องการให้ผู้ใต้บังคับบัญชามีส่วนเกี่ยวข้องอย่างแท้จริงในกระบวนการตัดสินใจที่สำคัญขององค์การ

ศูนย์เพิ่มผลผลิตแห่งประเทศไทย (2525 : 5) ระบุว่าการบริหารแบบมีส่วนร่วม คือ กระบวนการ ให้ผู้ใต้บังคับบัญชามีส่วนเกี่ยวข้องในกระบวนการตัดสินใจ การบริหารแบบนี้ให้ความสำคัญการมีส่วนเกี่ยวข้องระหว่างบุคคล

ความหมายของการบริหารแบบมีส่วนร่วม สรุปได้ว่า ผู้บริหารแบ่งแยกอำนาจหน้าที่ให้ผู้ร่วมงานได้มีส่วนร่วมในการใช้ความคิดสร้างสรรค์และความเชี่ยวชาญอย่างแท้จริงในกระบวนการตัดสินใจที่สำคัญขององค์การ

2.1.3 ความสำคัญของการบริหารแบบมีส่วนร่วม

สมพงษ์ เกษมสิน (2526 : 194) กล่าวว่า สาระสำคัญของการบริหารแบบมีส่วนร่วมประกอบด้วย สาระสำคัญอย่างน้อย 3 ประการ คือ การมีส่วนร่วมในด้านการแสดงความคิดเห็น การมีส่วนร่วมให้เกิดการยอมรับในเป้าหมาย และการมีส่วนร่วมช่วยให้เกิดความสำนึกในหน้าที่ความรับผิดชอบ และลักษณะของงานที่จะใช้วิธีการบริหารแบบมีส่วนร่วมประกอบด้วย

1. ลักษณะของงานที่เกี่ยวกับคุณภาพและประสิทธิภาพของงาน
2. เป็นการแก้ปัญหา
3. เป็นการเสนอแนะปัญหา
4. ควรมีจุดเริ่มตั้งแต่การกำหนดวัตถุประสงค์และวิธีการที่จะทำให้เกิด

172693

การบริหารแบบมีส่วนร่วม

5.ใช้ระบบการประชุมหรือระบบคณะกรรมการ

6. เป็นเรื่องที่ต้องอาศัยพฤติกรรม คือคนต้องเข้าใจความสำคัญของกลุ่ม

7. ใช้ระบบการติดต่อสื่อสารสองทาง

8. ใช้ระบบให้มีกลุ่มในการทำงานรับผิดชอบร่วมกัน

9. การใช้ระบบการให้รางวัล

10. ผู้บังคับบัญชาเปิดโอกาสให้คนในองค์การมีส่วนร่วม

สรุปได้ว่า ความสำคัญของการบริหารแบบมีส่วนร่วม คือ การเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจได้ด้วยตนเองโดยตรงในองค์กร

2.1.4 รูปแบบและขั้นตอนการมีส่วนร่วมของประชาชน

กรรณิกา ชมดี (2524 : 13) **และนิรันดร์ จงวุฒิเวศย์** (2527 : 189) ได้อธิบายรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยแบ่งออกเป็น16 รูปแบบ คือ

1. การมีส่วนร่วมในการประชุม
2. การมีส่วนร่วมในการเป็นกรรมการ
3. การมีส่วนร่วมในการเป็นผู้นำ
4. การมีส่วนร่วมในการเป็นผู้ชักชวน
5. การมีส่วนร่วมในการสัมภาษณ์
6. การมีส่วนร่วมในการเป็นผู้บริโภค
7. การมีส่วนร่วมในการเป็นผู้ริเริ่มหรือผู้เริ่ม
8. การมีส่วนร่วมในผู้ใช้แรงงาน
9. การมีส่วนร่วมบริจาควัสดุอุปกรณ์
10. การมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น
11. การตีปัญหาให้กระจ่าง
12 การออกเสียงสนับสนุนหรือคัดค้านปัญหา
13. การออกเสียงเลือกตั้ง
14. การใช้โครงการที่เป็นประโยชน์ให้ถูกต้อง
15. การช่วยเหลือในการรักษาโครงการ
16. การเป็นสมาชิก

บัญชร แก้วส่อง (2531 : 15 - 19) ได้อธิบายการมีส่วนร่วมตามขั้นตอนในการพัฒนา 5 ขั้นตอน คือ

ขั้นที่ 1 การมีส่วนร่วมในขั้นริเริ่มโครงการ เป็นขั้นที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาในชุมชนตลอดจนการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจกำหนดความต้องการของชุมชนและมีส่วนในการจัดลำดับความสำคัญของความต้องการนั้น ๆ

ขั้นที่ 2 การมีส่วนร่วมในขั้นวางแผนโครงการพัฒนา เป็นขั้นที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและวัตถุประสงค์ของโครงการ กำหนดวิธีการและแนวทางการดำเนินงานตลอดจนกำหนดทรัพยากรและแหล่งของทรัพยากรที่จะใช้ในโครงการ เป็นต้น

ขั้นที่ 3 การมีส่วนร่วมในขั้นการดำเนินโครงการ เป็นขั้นที่ประชาชนเข้ามามีส่วนทำประโยชน์ ให้แก่โครงการ มีส่วนร่วมในการออกทุนทรัพย์ วัสดุอุปกรณ์และแรงงานหรือโดยการบริหารงาน และประสานงาน ตลอดจนการดำเนินการขอความช่วยเหลือจากภายนอก เป็นต้น

ขั้นที่ 4 การมีส่วนร่วมในขั้นรับผลที่เกิดโครงการพัฒนา เป็นขั้นที่ประชาชนเข้ามามีส่วนในการ รับผลประโยชน์ที่พึงได้รับจากโครงการหรือมีส่วนในการรับผลเสียที่อาจเกิดจากโครงการซึ่งผลประโยชน์หรือผลเสียนี้อาจเป็นด้านวัตถุหรือด้านจิตใจที่มีผลต่อสังคมหรือบุคคลก็ได้

ขั้นที่ 5 การมีส่วนร่วมในขั้นการประเมินผลโครงการพัฒนา เป็นขั้นที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการประเมินว่าโครงการพัฒนาที่พวกเขาดำเนินการนั้นบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ การประเมินผลนี้ อาจเป็นการประเมินผลย่อย (Formative Evaluation) ซึ่งเป็นการประเมินผลความก้าวหน้าของโครงการที่กระทำกันเป็นระยะๆ หรือการประเมินผลรวม (Summative Evaluation) ซึ่งเป็นการประเมินผลสรุปรวบยอดโครงการทั้งหมด

นอร์แมนและอัฟฮอฟฟ์ (Norman and Uphoff. 1965 : 93 ; อ้างในสมชัย คำเพราะ. 2543 : 29)ได้สร้างกรอบ พื้นฐานเพื่ออธิบายและวิเคราะห์การมีส่วนร่วมในแง่ของขั้นตอนการมีส่วนร่วมไว้ 4 ขั้นตอน คือ

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision – Making) อาจเป็นการตัดสินใจตั้งแต่ในระยะเริ่มต้นการตัดสินใจในช่วงของกิจกรรม และตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรม

2. การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม ทั้งในรูปของงการมีส่วนร่วมโดย

การสนับสนุนทรัพยากรหรือการเข้าร่วมในการบริหารและการร่วมมือรวมถึงการเข้าร่วมในการร่วมแรงร่วมใจ

3. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ ซึ่งอาจมีผลประโยชน์ทางวัตถุ ทางสังคม หรือโดยส่วนตัวอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างควบคู่กันไป

4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผลเป็นการควบคุมดูแลตรวจสอบการดำเนินกิจกรรมทั้งหมดและเป็นการแสดงถึงการปรับตัวในการมีส่วนร่วมต่อไป

องค์การอนามัยโลก (World Health Organization. 1990 : 18 ; อ้างถึงในอนงค์ พัฒนจักร. 2535 : 42) เสนอขั้นตอนการมีส่วนร่วมที่ถือว่า เป็นขั้นตอนแท้จริงที่สมบูรณ์ ประกอบด้วย 8 ขั้นตอน คือ

1. การวางแผน ประชาชนจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหา การจัดลำดับความสำคัญ ตั้งเป้าหมาย กำหนดการใช้ทรัพยากร กำหนดวิธีการติดตามและการประเมินผลและการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจด้วย

2. การดำเนินกิจกรรม ประชาชนจะต้องมีส่วนร่วมในการจัดสรรควบคุมทางการเงินและการบริการ

3. การใช้ประโยชน์ ประชาชนจะต้องมีส่วนร่วมในการนำเอากิจกรรมมาใช้ประโยชน์ได้ ซึ่งเป็นการเพิ่มระดับของการพึ่งตนเองและการควบคุมทางสังคม

4. การได้รับประโยชน์ ประชาชนจะต้องได้รับการแจกจ่ายจากชุมชนในพื้นที่ที่เท่ากัน ซึ่งอาจจะเป็นผลประโยชน์ส่วนตัว สังคมหรือวัตถุก็ได้

5. ร่วมจัดหรือปรับปรุงระบบการบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

6. ร่วมการลงทุนในกิจกรรมโครงการของชุมชนตามขีดความสามารถของตนเองและของหน่วยงาน

7. ร่วมปฏิบัติตามนโยบาย แผนงานโครงการและกิจกรรมให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้

8. ร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผล และร่วมบำรุงรักษาโครงการและกิจกรรมที่ได้ทำไว้ ทั้งโดยเอกชนและรัฐบาลให้ใช้ประโยชน์ได้ตลอดไป

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการทรัพยากรทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2.2.1 ความหมายและประเภทของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ (2535 : 24) สรุปว่า ทรัพยากรธรรมชาติหมายถึง สิ่งทั้งหลายทั้งปวงที่เกิดขึ้นเองหรือมีอยู่ตามธรรมชาติ ทั้งมีรูปร่างหรือไม่มีรูปร่าง ซึ่งมนุษย์สามารถนำมาใช้เพื่ออำนวยประโยชน์แก่มนุษย์และสภาวะธรรมชาติด้วยกันเองได้ เช่น น้ำ ป่าไม้ แร่ธาตุ ดิน สัตว์ป่า ทุ่งหญ้าและมนุษย์

ไชยวัฒน์ แพงไชย (2533 : 84) ได้ให้ความหมายของสิ่งแวดล้อมคือ สิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวมนุษย์ ทั้งที่มีชีวิตหรือไม่มีชีวิต ซึ่งจะมีผลต่อการดำรงชีวิตและวิวัฒนาการของร่างกาย พฤติกรรมและสังคมมนุษย์ตามหลักวิชานิเวศวิทยา (Ecology) ถือว่าสิ่งมีชีวิตทุกชนิดมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน กับสิ่งแวดล้อม ถ้าอยู่ในสภาพปกติเรียกว่าสภาวะที่สมดุลเป็นธรรมชาติ (Balance of Nature) แต่ถ้าสิ่งใด ในระบบถูกทำให้เสียดุลก็เกิดปัญหาสภาวะแวดล้อมขึ้น

กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม (2537 : 15) ได้ให้ความหมายของสิ่งแวดล้อมว่าสิ่งแวดล้อม คือทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบตัวมนุษย์ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต (จับต้องและมองเห็นได้) และนามธรรม (วัฒนธรรม แบบแผน ประเพณี ความเชื่อ) มีอิทธิพลเกี่ยวโยงถึงกันเป็นปัจจัยเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน ผลกระทบจากปัจจัยหนึ่งจะมีส่วนเสริมสร้างหรือทำลายอีกส่วนหนึ่งอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้สิ่งแวดล้อม เป็นวงจรและวัฏจักรที่เกี่ยวข้องกันไปทั้งระบบ สิ่งแวดล้อมอาจจำแนกออกเป็นลักษณะกว้างๆ ได้เป็น 2 ลักษณะคือ

1. สิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติเช่น ป่าไม้ ภูเขา ดิน น้ำ อากาศ และทรัพยากรทุกประเภท

2. สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้นเช่น ชุมชนเมือง สิ่งก่อสร้าง โบราณสถาน ศิลปกรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม เป็นต้น

2.2.2 ประเภทของทรัพยากรธรรมชาติ

ทวี ทองสว่างและทัศนีย์ ทองสว่าง (2523 : 3-4) ได้แบ่งประเภทของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมต่างๆ ตามลักษณะที่นำไปใช้เป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ

1. ทรัพยากรธรรมชาติประเภทใช้แล้วไม่หมดสิ้น (Inexhaustible Resource) ซึ่งแบ่งออก เป็น 2 ชนิดได้แก่

1.1 ประเภทที่คงอยู่ตามสภาพเดิมไม่มีการเปลี่ยนแปลงใดๆ เลยเช่น พลังงานจากดวงอาทิตย์ ลม อากาศ ใช้เท่าไรก็ไม่มีการเปลี่ยนแปลงไม่รู้จักหมด

1.2 ประเภทที่มีการเปลี่ยนแปลงได้ เนื่องจากถูกใช้ในทางที่ผิดเช่น ที่ดิน น้ำลักษณะทางภูมิประเทศ ถ้าใช้ไม่เป็นจะก่อให้เกิดปัญหาตามมา ตัวอย่างเช่น การปลูกพืชชนิดเดียว ซ้ำ ๆ ซาก ๆ ในที่ดินเดิมย่อมทำให้ดินเสื่อมคุณภาพได้ผลผลิตน้อยลง ถ้าต้องการให้ดินมีคุณภาพต้องใส่ปุ๋ยหรือปลูกพืช สลับและหมุนเวียน

2. ทรัพยากรธรรมชาติประเภทใช้แล้วหมดสิ้นไป (Exhuastible Resource) แบ่งเป็น 4 ชนิด ได้แก่

2.1 ประเภทใช้แล้วหมดไป แต่สามารถรักษาให้คงสภาพเดิมไว้ได้ (Renewable) เช่น ป่าไม้ สัตว์ป่า ประชากรโลก ความอุดมสมบูรณ์ของดิน น้ำเสียจากโรงงาน น้ำใต้ดิน ปลาบางชนิด ทัศนียภาพอันงดงาม ซึ่งอาจทำให้เกิดขึ้นใหม่ได้

2.2 ประเภทที่ไม่อาจทำให้มีใหม่ได้ (Non-Rewable) เช่น คุณสมบัติธรรมชาติของดิน พรสวรรค์ของมนุษย์ ไม้พุ่ม ดอกไม้ป่า สัตว์บก สัตว์น้ำเป็นต้น

2.3 ประเภทที่ไม่อาจรักษาไว้ได้ (Non-Maintainnable) เมื่อใช้หมดไปแล้วสามารถนำมาขุบให้กลับเป็นวัตถุเช่นเดิม แล้วนำกลับมาประดิษฐ์ขึ้นใหม่เช่น โลหะต่างๆ สังกะสี ทองแดง เงิน ทองคำ ฯลฯ เป็นต้น

2.4 ประเภทที่ใช้แล้วหมดสิ้นไปนำกลับมาใช้อีกไม่ได้ (Non-Reusable) เช่นถ่านหิน น้ำมัน และอโลหะ ฯลฯ ซึ่งนำมาใช้เพียงครั้งเดียวก็เผาไหม้หมดไปไม่สามารถนำมาใช้ใหม่ได้

จึงสรุปได้ว่า ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง สิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติที่มนุษย์ สามารถนำมาใช้ประโยชน์หรือสนองตอบต่อความต้องการของมนุษย์ ได้อย่างมีคุณค่าและประหยัด เพื่อการดำรงชีวิตอยู่ของมนุษย์ในสังคมซึ่งแบ่งเป็น 3 ประเภทคือ ประเภทที่ใช้แล้วไม่หมดสิ้น ประเภทที่ใช้แล้วแต่สร้างทดแทนได้ และประเภทที่ใช้แล้วหมดไปไม่สามารถสร้างทดแทนได้

ในปัจจุบันสถานการณ์ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กำลังเข้าสู่ภาวะวิกฤติ และก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้เพราะเกิดจากการที่มนุษย์ได้นำทรัพยากรธรรมชาติ ไปใช้ประโยชน์อย่างไม่มีขอบเขต จึงมีความจำเป็นที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงที่มนุษย์ในสังคมต้องหันมาดูแลรักษาฟื้นฟูอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้คงอยู่ต่อไป โดยใช้หลักการในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้สามารถอำนวยประโยชน์อย่างมีประสิทธิภาพและดำรงอยู่ ได้อย่างยั่งยืน ดังมีผู้ให้แนวคิดเกี่ยวกับ

การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไว้ ดังนี้ (คณะอนุกรรมการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมระดับจังหวัดและอำเภอ. 2533 : 13)

1. แนวคิดในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมมี 4 ประการ คือ

1.1 การสงวน หมายถึง การธำรงไว้ซึ่งความสมดุลของทรัพยากรธรรมชาติ โดยปล่อยให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้มีการเจริญเติบโตและมีความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันตามธรรมชาติโดยมนุษย์ไม่ควรเข้าไปยุ่งเกี่ยว

1.2 การอนุรักษ์ หมายถึง การดูแล ป้องกันและรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ไม่ให้ถูกทำลายหรือเสื่อมสภาพลง

1.3 การพัฒนา หมายถึง การปรับปรุง บูรณะ ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้มี สภาพดีขึ้น

1.4 การใช้ประโยชน์ หมายถึง การนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้อย่างถูกต้องและเหมาะสม

2. คณะกรรมการประสานงานองค์กรเอกชนพัฒนาชนบท ได้เสนอระบบการจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ คือ

2.1 ความเชื่อเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดในการยึดโยงความสัมพันธ์ให้คงอยู่ระหว่างทรัพยากรธรรมชาติและชุมชน ความเชื่ออาจแบ่งได้หลายระดับ ทั้งในความเชื่อในสิ่งที่เหนือธรรมชาติ เช่น ความเชื่อเรื่องภูตผีวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ที่สิงสถิตในป่า และความเชื่อที่เป็นวิทยาศาสตร์ เช่น ความเชื่อว่า ต้นไม้เป็นตัวดูดซับน้ำและความชุ่มชื้นของป่าไม้ทำให้ฝนตกเป็นต้น

2.2 กฎเกณฑ์ เป็นบรรทัดที่ชุมชนยึดถือและปฏิบัติร่วมกัน เพื่อให้เกิดระบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ อันเป็นสมบัติของส่วนรวม มีการใช้ประโยชน์และการควบคุมที่เหมาะสม กฎเกณฑ์ ที่พบมากได้แก่ การห้ามและการลงโทษปรับไหม อันเป็นระบบการลงโทษพื้นฐานของสังคมไทย

2.3 องค์กรที่จัดการ เนื่องจากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นสมบัติของส่วนรวมที่มีความสำคัญต่อชุมชน ไม่ว่าจะเป็นป่าไม้หรือแหล่งน้ำ การจัดการจึงต้องอาศัยความเห็นชอบของสมาชิกผู้ได้รับประโยชน์ทุกคนในชุมชน ซึ่งนำไปสู่การวางกฎเกณฑ์ร่วมกันและมอบหมายอำนาจการรักษากฎเกณฑ์แก่ตัวแทนของชุมชน โดยปกติมักใช้องค์กรที่มี

อยู่เดิมในชุมชนและมีหน้าที่ในการจัดการกิจการที่เป็นส่วนรวมของชุมชนอยู่แล้ว เช่น องค์กรเหมืองฝายในภาคเหนือ คณะกรรมการหมู่บ้าน หรือสภาตำบล เป็นต้น

2.3 แนวคิดการอนุรักษ์ป่า

2.3.1 การอนุรักษ์ (Conservation) หมายถึง การรู้จักใช้อย่างชาญฉลาดให้เป็นประโยชน์ต่อมหาชนมาก ที่สุดและใช้ได้เป็นเวลานานที่สุด ทั้งนี้ต้องให้สูญเสียโดยเปล่าประโยชน์น้อยที่สุดและจะต้องกระจายการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรโดยทั่วถึงกันด้วย ดังนั้นการอนุรักษ์จึงไม่ได้หมายถึงการเก็บรักษาทรัพยากรไว้เฉยๆ แต่ต้องนำทรัพยากรมาใช้ให้ถูกต้องตามกาลเทศะ (Time and Space) ด้วย ส่วนการจัดการและการอนุรักษ์ป่า หมายถึง การใช้ประโยชน์จากป่าให้ได้มากและยาวนาน (ดำรงศักดิ์ ชัยสนิท. 2521 : 14,110) โดยมีหลักการที่สำคัญในการจัดการป่า ดังนี้

1) การทำสวนป่า ทำได้ด้วยการตัดฟันไม้ในพื้นที่ป่าแล้วหลังจากนั้นปลูกต้นไม้ชนิดเดียวกัน ทดแทน

2) การจัดการไม้แบบคละรุ่น เน้นการใช้ประโยชน์ จากป่าแบบยั่งยืนไม่ให้กระทบกระเทือน ต่อระบบนิเวศของป่านั้นๆ โดยการเลือกตัดฟันไม้ที่โตเต็มที่แล้วปลูกทดแทนให้ป่าไม้มีต้นไม้หลายรุ่น หลายชนิด

3) การอนุรักษ์ความสมบูรณ์ของป่าด้วยการช่วยรักษาต้นไม้ที่เป็นโรค ป้องกันไฟป่า ป้องกันป่า จากมลพิษทางอากาศ การใช้กระดาษอย่างประหยัด รวมทั้งการมีนโยบายอนุรักษ์ป่าไม้ของรัฐบาล อย่างเข้มงวด

4) การปลูกป่าไม้ทดแทนไม้ที่ตัดไป ซึ่งสามารถกระทำได้ทุกพื้นที่ ตามปกติแล้วการปลูกป่า ทดแทนมักจะเลือกปลูกต้นไม้ที่เหมาะสมจะใช้ประโยชน์ได้ทั้งการรักษาหน้าดินทำฟืนและใช้เลี้ยงสัตว์ การเลือกชนิดต้นไม้เพื่อปลูกนั้นควรมีความหลากหลาย ไม่ควรปลูกต้นไม้ชนิดเดียวกันเพราะอาจเกิดผลเสียต่อระบบนิเวศหรือต่อต้นไม้ที่ปลูกไปพร้อมๆกันที่สำคัญคือควรใช้ความร่วมมือจากชาวบ้านในการปลูกไม้ทดแทนหรือฟื้นฟูสภาพป่า ซึ่งเป็นหนทางที่ดีที่สุดและจะให้ประโยชน์ทั้งด้านแรงงานและเศรษฐกิจ แก่ชาวบ้านในชุมชนนั้นด้วย

5) ป่าชุมชน เป็นวิธีฟื้นฟูป่าที่สำคัญอย่างหนึ่ง ควบคู่กับการปลูกไม้ทดแทนและการทำสวนป่า เป็นการระดมประชาชนจำนวนมากให้ร่วมกันปลูกและรักษาต้นไม้ ทั้งในที่ของรัฐหรือของเอกชนป่าชุมชนเกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับระบบนิเวศป่าที่สามารถช่วยให้เกิดการผลิตแบบยั่งยืนและช่วยสร้างความสัมพันธ์ที่มั่นคงภายในชุมชนโดยทุกคนใน

ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ เช่น การวางแผนออกระเบียบปฏิบัติและควบคุมให้เป็นไปตามกฎระเบียบนั้น ป่าชุมชนจะมีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงสถานที่ไปตามการพัฒนาของชนบท โดยมีการพัฒนา 3 ขั้นตอนได้แก่

5.1) ป่าชุมชนขั้นต้น เป็นการใช้ประโยชน์จากไม้และป่าที่สำคัญ เช่น การเก็บของป่ามาบริโภค การปลูกต้นไม้ยืนต้นเพิ่ม เพื่อทำให้ป่าสมบูรณ์ขึ้น

5.2) ป่าชุมชนขั้นที่สอง เริ่มใช้ประโยชน์จากที่ดินมากขึ้น เช่น มีการปลูกพืชเพื่อใช้ประโยชน์ หลายอย่างในขั้นนี้ทางการควรจะได้ยื่นมือเข้ามาช่วยเหลือ

5.3) ป่าชุมชนขั้นสูงสุด ป่าไม้จะมีบทบาทด้านนิเวศเป็นสำคัญ เช่น เป็นแหล่งน้ำ ช่วยกันลม ซึ่งต้องมีการปลูกต้นไม้ในเขตต้นน้ำลำธารทดแทนต้นไม้ที่เสื่อมโทรมตายลงในขั้นนี้หากชุมชนสามารถยกระดับมาตรฐานการครองชีพขึ้นเช่น การมีอุตสาหกรรมแปรรูปสินค้าเกษตรพร้อมกับการเพิ่มของประชากรพอสมควร ป่าชุมชนนั้นก็จะกลายเป็นป่าของเมืองเล็ก ๆ

2.4 ทฤษฎีการมีส่วนร่วมของประชาชน (People Participation Theory)

2.4.1 ความหมายของการมีส่วนร่วม (Meaning of Participation) ได้มีผู้ให้คำจำกัดความไว้หลายประการ ซึ่งมีความหมายคล้ายคลึงกันและแตกต่างกันไปตามลักษณะงาน ได้แก่

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2527 : 183) ได้อธิบายไว้ว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจและอารมณ์ (Mental and emotional involvement) ของบุคคลหนึ่งในสถานการณ์กลุ่ม (Group situation) ซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นเหตุเร้าใจให้กระทำการให้ (contribution) บรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้น กับทั้งทำให้เกิดความรู้ร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มดังกล่าวด้วย ดังนั้น การมีส่วนร่วมจึงประกอบด้วยปัจจัย 3 ประการคือ

1. การเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจและอารมณ์ เป็นการข้องเกี่ยวทั้งตัว (Self) ไม่ใช่เฉพาะเพียงเกี่ยวข้องด้านกำลังกายหรือทักษะ กล่าวคือ ผู้มีส่วนร่วมจะมีส่วนเกี่ยวข้องทางจิตใจ (Ego-Involved) ไม่เพียงแต่เฉพาะด้านการงาน (Task – Involved)

2. การกระทำการให้ เมื่อผู้มีส่วนร่วมได้บังเกิดความเกี่ยวข้องด้านจิตใจและอารมณ์แล้วก็เท่ากับเปิดโอกาสให้เขาได้แสดงความคิดริเริ่มสร้างสรรค์กระทำการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของกลุ่มโดยเหตุนี้การมีส่วนร่วมจึงเป็นมากกว่าการยินยอม (Consent) ที่จะกระทำตามคำสั่งซึ่งเป็นการกระทำโดยปราศจากการยินยอมพร้อมใจและความคิดริเริ่มสร้างสรรค์

การมีส่วนร่วมจึงเป็นความสัมพันธ์ทางอารมณ์และจิตใจแบบ "ยุตวิถี" คือมีการติดต่อสื่อสารทั้งไปและกลับระหว่างบุคคลนั้นและกลุ่ม

3. การร่วมรับผิดชอบเมื่อเกิดการเกี่ยวข้องด้านจิตใจ อารมณ์และได้กระทำการให้แก่สถานการณ์กลุ่มนั้นแล้วผู้มีส่วนร่วมจะเกิดความรู้สึกร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มนั้นด้วยเพราะการมีส่วนร่วมเป็นนำกระบวนการทางสังคมที่บุคคลเข้าไปเกี่ยวข้อง (Self – Involved) กับกลุ่ม และต้องการเห็นผลสำเร็จของการทำงานนั้นด้วย จึงเกิดความรู้สึกร่วมรับผิดชอบกับกลุ่ม

โดยสรุป การมีส่วนร่วม (Participation) ประกอบด้วย ความร่วมมือร่วมใจ (Cooperation) การประสานงาน (Coordination) และความรับผิดชอบ (Responsibility)

ความร่วมมือร่วมใจ หมายถึง ความตั้งใจของบุคคลที่จะมาทำงานร่วมกันเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ของกลุ่ม

การประสานงาน หมายถึง ห้วงเวลาและลำดับเหตุการณ์ที่มีประสิทธิภาพในการทำกิจกรรม หรือการงาน

ความรับผิดชอบ หมายถึง ความรู้สึกผูกพันในการกระทำงานและในการกระทำให้เชื่อถือไว้วางใจ

ปรัชญา เวสารัชช์ (2528 : 5) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การที่ประชาชน เข้าเกี่ยวข้องโดยการใช้ความพยายามหรือใช้ทรัพยากรบางอย่างส่วนตนในกิจกรรมที่มุ่งสู่การพัฒนา ของชุมชน คำจำกัดความนี้ให้ความสำคัญกับกิจกรรมพัฒนาชุมชนซึ่งกล่าวถึง การจัดทำโครงการในการพัฒนาและการบริหารจัดการทรัพยากรด้วย

ดังนั้น การมีส่วนร่วม จึงหมายถึง การทำงานร่วมกับกลุ่มเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ด้วยความตั้งใจ (ความร่วมมือร่วมใจ) โดยการกระทำการงานดังกล่าวในห้วงเวลาและลำดับเหตุการณ์ที่ทรงประสิทธิภาพคือ ถูกจังหวะและเหมาะสม (การประสานงาน) กับทั้งกระทำการงานดังกล่าวด้วยความรู้สึกผูกพันให้ประจักษ์ว่าเชื่อถือไว้ใจได้ (ความรับผิดชอบ) โดยนัยดังกล่าวนี้ การมีส่วนร่วมจึงเป็นหัวใจ ของการเสริมสร้างพลังการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม (Teamwork) อีกด้วย

2.4.2 เงื่อนไขของการมีส่วนร่วม (Conditions for Participation) มีดังนี้

ลี เจ. แครี่ (Lee J.Cary ; อ้างถึงในมัยรัชช์ วรหาญ. 2541 : 16) ได้กล่าวถึงเงื่อนไขสำคัญของการ มีส่วนร่วมของประชาชนว่ามี 3 ประการคือ

1. ประชาชนต้องมีอิสรภาพที่จะมีส่วนร่วม (Freedom to Participate)

2. ประชาชนต้องสามารถที่จะมีส่วนร่วม (Ability to Participate)

3. ประชาชนต้องเต็มใจที่จะมีส่วนร่วม (Willingness to Participate)

เงื่อนไขของการมีส่วนร่วมนี้สามารถนำไปใช้ได้ทั้งในงานด้านพัฒนางานด้านการเมือง การปกครองและงานด้านการจัดการศึกษาด้วย

2.4.3 ลักษณะของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา คือ ในการพัฒนาชุมชนประชาชน มีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของกระบวนการในการพัฒนาชุมชนโดยมีส่วนร่วมในการออกความคิดเห็น ตัดสินใจ วางแผนงาน ออกแรงงาน ออกเงิน วัสดุอุปกรณ์และรับบริการต่างๆ ในการพัฒนาชุมชน ประชาชนมีส่วนร่วมตั้งแต่ขั้นตอนการกำหนดปัญหาความต้องการ การวางแผน ดำเนินการและติดตามผล การดำเนินการด้วย

นอกจากนี้ **ลี เจ. แคร์รี่** ได้กล่าวถึงลักษณะของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา ว่ามีลักษณะ 5 ประการ โดยแบ่งออกตามบทบาทหน้าที่ของประชาชน คือ

1. เป็นสมาชิก (Membership)
2. เป็นผู้เข้าประชุม (Attendance at Meeting)
3. เป็นผู้ออกเงิน (Financial Contribution)
4. เป็นกรรมการ (Membership on Committees)
5. เป็นประธานหรือผู้นำ (Position Of Leadership)

2.4.4 รูปแบบของการมีส่วนร่วม (Types of Participation) สามารถจำแนกได้เป็น 3 แบบ คือ (นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์. 2527 : 183)

1) การที่ประชาชนมีส่วนร่วมโดยตรง (Direct Participation) โดยผ่านองค์กรจัดตั้งของประชาชน(Inclusive Organization) เช่น การรวมกลุ่มเยาวชน หรือกลุ่มต่าง ๆ

2) การที่ประชาชนมีส่วนร่วมทางอ้อม (Indirect Participation) โดยผ่านองค์กรผู้แทนของประชาชน (Representative Organization) เช่น กรรมการของกลุ่มหรือกรรมการหมู่บ้าน

3) การที่ประชาชนมีส่วนร่วมโดยการที่รัฐเปิดโอกาสให้ (Open Participation) โดยผ่านองค์กรที่ไม่ใช่ผู้แทนของประชาชน (Non-Representative Organization) เช่น สถาบันหรือหน่วยงานของรัฐที่เชิญชวน หรือเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมได้ทุกเวลาการกล่าวถึงรูปแบบของการมีส่วนร่วมในลักษณะนี้ เป็นการกล่าวในภาพรวมซึ่งสามารถนำไปใช้ได้ทั้งงานด้านพัฒนาชุมชน งานด้านการเมืองการปกครองรวมไปถึงงานด้านการอนุรักษ์ป่าได้ด้วย

2.4.5 ระดับของการมีส่วนร่วม (Levels of Participation)

แอร์นาเทนและคณะ (Arnatein and Others. 1980 : 16 ; อ้างถึงในกิตติโชค ห้อยยี่ภู่. 2527:16-17) ได้จัดระดับของการมีส่วนร่วมของประชาชน ออกเป็น 3 ระดับ ดังต่อไปนี้

1. ระดับที่ไม่มีส่วนร่วมเลย (Non Participation) คือ การที่ประชาชนถูกกำหนด ถูกชักจูง ถูกจัดให้เข้าร่วมกิจกรรม (Manipulating and Therapy)

2. ระดับการมีและไม่มีส่วนร่วมก้ำกึ่ง (Degree of Tokenism) คือ การที่ประชาชนเป็นเพียง ผู้รับทราบ รับฟัง รับคำแนะนำปรึกษา รับคำปลอบโยน (Informing, Consultation, and Placation)

3. ระดับการมีส่วนร่วม (Participation) คือ การที่เกิดมีพลังของประชาชน มีการรวมกลุ่ม มีการกระจายอำนาจและเข้าควบคุมโดยประชาชน (Degree of Citizen Power, Delegated Power, and Citizen Control) และในแนวเดียวกันนี้ ได้มีผู้จัดระดับของการมีส่วนร่วมออกเป็น 3 ระดับ ดังนี้ (ชาติวัฒน์ ชาติกรกุล. 2541 : 10-11)

3.1 ระดับที่ประชาชนไม่มีส่วนร่วม แบ่งได้เป็น 2 ระดับย่อย ได้แก่

3.1.1 ประชาชนเป็นผู้รอรับคำสั่ง

3.1.2 ประชาชนเป็นผู้รับบริการ

3.2 ระดับที่ประชาชนมีส่วนร่วมปานกลาง แบ่งได้เป็น 3 ระดับย่อย ได้แก่

3.2.1 ประชาชนได้รับการบอกเล่า

3.2.2 ประชาชนได้รับการปรึกษาหารือ

3.2.3 ประชาชนได้เข้าร่วมบางส่วนในโครงการ

3.3 ระดับอำนาจอยู่ที่ประชาชน แบ่งได้เป็น 3 ระดับย่อย ได้แก่

3.3.1 ประชาชนและรัฐมีส่วนเท่า ๆ กัน

3.3.2 ประชาชนมีส่วนควบคุมบางส่วน

3.3.3 ประชาชนควบคุมเองทั้งหมด

การจัดแบ่งระดับของการมีส่วนร่วมของประชาชนในแนวนี้ เป็นการจัดแบ่งระบุลงไป อย่างกว้าง ๆ และสามารถนำมาใช้ได้กับทั้งงานด้านพัฒนาชุมชน งานด้านการเมืองการปกครอง และงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติได้

2.4.6 ขั้นตอนของการมีส่วนร่วม

นิพัทเวช สืบแสง (2526 : 3-13) ได้สรุปว่า กระบวนการมีส่วนร่วมประกอบด้วย

1. การมีส่วนร่วมในการค้นหา หรือกำหนดปัญหาของชุมชน
2. การมีส่วนร่วมในการหาสาเหตุของปัญหา
3. การมีส่วนร่วมในวิธีการแก้ไขปัญหา
4. การมีส่วนร่วมในการลงมือปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน
5. ประเมินผลการดำเนินการแก้ไขปัญหา

เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง (2526 : 53-68) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบทประกอบด้วย 4 ขั้นตอน คือ

1. การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุ
2. การที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจตลอดจนกระบวนการพัฒนา
3. การที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติตามโครงการพัฒนา
4. การที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ (2530 : 18) กล่าวว่าขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการพัฒนาชนบทมี 4 ขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นตอนที่หนึ่ง คือ ศึกษาชุมชนหรือที่เรียกว่า ขั้นการค้นหาปัญหาและความต้องการของชุมชน หมายถึง การที่เจ้าหน้าที่พัฒนาจากหน่วยงานของภาครัฐหรือเอกชนเข้าไปในชุมชน เพื่อศึกษาและเรียนรู้ถึงสภาพความเป็นอยู่ของชาวบ้าน ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมต่างๆในชุมชน ตลอดจนถึงการวิเคราะห์ข้อมูล ที่ได้มาสำหรับใช้เป็นข้อมูลเองในการพัฒนาชนบทนั้นๆ

2. ขั้นตอนที่สอง เป็นการวางแผนเพื่อแก้ไขปัญหาโดยมีการรวมกลุ่มกันอภิปรายถกเถียงแสดงความคิดเห็นหรือที่เรียกว่าประชุมปรึกษาหารือเพื่อวางแผนพัฒนา

3. ขั้นตอนที่สาม เป็นการลงมือปฏิบัติตามแผนหรือวิธีการที่ได้ร่วมกันตัดสินใจมาแล้วจากขั้นตอนที่สองตามสภาพที่ผ่านมา

4. ขั้นตอนที่สี่ ขั้นการประเมินผลงาน ในขั้นนี้เจ้าหน้าที่และชาวบ้านจะร่วมกันกำหนดขั้นตอนย่อยต่างๆในการประเมินผลตลอดจนดูแลปัญหาข้อขัดข้องที่อาจเกิดขึ้นในระหว่างการประเมินผล

สรุป จากแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม ผู้วิจัยได้นำแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของคณะอนุกรรมการจัดการทรัพยากร

ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมระดับจังหวัดและอำเภอ **ซึ่งมี 4 ด้าน ได้แก่ 1) การมีส่วนร่วมในการสงวน 2) การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ 3) มีส่วนร่วมในการพัฒนา 4) การมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์** มาวิจัยการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูวัว จังหวัดหนองคาย

3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ (2535 : 52) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง บทบาทขององค์กรในท้องถิ่นที่มีผลการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในจังหวัดอุบลราชธานีและผลการศึกษาวิจัยพบว่าองค์กรภายในท้องถิ่นส่วนใหญ่ ต้องการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการคิด การตัดสินใจ และลงมือปฏิบัติ งานในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับงานพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้วยตนเอง ส่วนบทบาทของหน่วยงานภาครัฐ พบว่า หน่วยงานกรมป่าไม้ได้เข้ามามีบทบาทมากที่สุดในการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้ ส่วนหน่วยงานเอกชนพบว่าหน่วยงานของ CARE เข้ามามีบทบาทในการจัดการทรัพยากรแหล่งน้ำมากที่สุด และในส่วนของบุคคลพบว่า พระและครูมีบทบาทเกี่ยวข้องกับการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากที่สุด นอกจากนี้ยังพบว่า เพศชายมีส่วนร่วมในการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติเป็นอย่างมากและมีอายุเฉลี่ยไม่ต่ำกว่า 40 ปี และกระบวนการดำเนินงานขององค์กรปกครองในท้องถิ่นที่เกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาตินั้น ส่วนใหญ่เป็นการดำเนินงานที่ได้รับนโยบายหรือคำสั่งแนะนำมาจากเบื้องบน คือมาจากอำเภอหรือจังหวัด อันมิใช่เป็นการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติในหมู่บ้านหรือตำบลที่เกิดจากความคิดริเริ่มหรือความต้องการของคณะกรรมการหมู่บ้าน (กม.) และคณะกรรมการสภาตำบล (กสต.) และยังเป็นการไม่สอดคล้องกับหลักการพัฒนาที่กำลังจะเริ่มมาจากความต้องการของประชาชนเป็นหลัก เมื่อสถานการณ์เป็นเช่นนี้จึงมีผลให้การพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติในระดับหมู่บ้านและตำบลไม่ได้รับ ความร่วมมือจาก กม. และ กสต. มากเท่าที่ควร

ดุษฎี อายุวัฒน์ และคณะ (2535 : บทคัดย่อ) ได้วิจัยการมีส่วนร่วมในงานวนศาสตร์ชุมชน : กรณีชุมชนห้วยม่วง พบว่า กระบวนการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน ผู้นำชุมชนจะมีบทบาทเป็นแกนนำสำคัญในการตัดสินใจ ประชาชนจะมีส่วนร่วมกำหนดแผนงานกิจกรรมต่างๆ โดยการกระจายผลประโยชน์จากผู้นำไปสู่ส่วนรวมทั้งนี้เพราะการดำเนินงานของโครงการนำร่องวนศาสตร์ชุมชน เจ้าหน้าที่ประสานงานชุมชนป่าไม้ (จปป.) จะติดต่อกับผู้นำก่อนแล้วจึงเจาะจงไปที่กิจกรรมหรือครัวเรือนโดยใช้กิจกรรมวันสำคัญต่างๆเป็นแนวทางเช่น วันเด็กแห่งชาติ

ปัจจัยที่มีส่วนส่งเสริมการเข้ามามีส่วนร่วมในงานวนศาสตร์ชุมชน ได้แก่ กิจกรรมเหล่านั้นต้องสอดคล้องกับความเป็นอยู่ของชาวบ้านมีผู้สนใจกลุ่มมีฐานะพออยู่ พอกิน กิจกรรมเหล่านั้นต้องให้ประโยชน์อันใกล้ ก่อให้เกิดความรู้ ฉะนั้นกิจกรรมที่อยู่ในระดับวนศาสตร์ครัวเรือนจึงมีความสำคัญและมีบทบาทค่อนข้างมาก รองลงมาคือ กิจกรรมตามกลุ่มสนใจประเภทต่างๆ ทั้งนี้โครงการ นำร่องวนศาสตร์ชุมชน จะต้องมีการสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง

ชัยโรจน์ ธนสันติ (2535 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของกรรมการสภาตำบล ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ศึกษากรณีจังหวัดอุบลราชธานี ผลการวิจัยพบว่า กรรมการสภาตำบล ส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในระดับปานกลาง และยังพบว่าปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมคือระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่น สถานภาพในสภาตำบล จำนวนพื้นที่ถือครอง การได้รับข่าวสาร การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและการมีรายได้ ส่วนปัจจัยที่ไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมคืออายุ ระดับการศึกษาและอาชีพ

อนงค์ พัฒนจักร์ (2535 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของสตรีในการพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ กรณีศึกษาบ้านห้วยม่วง จังหวัดขอนแก่น และผลการศึกษาวิจัยพบว่าปัจจัยที่มีความ สัมพันธ์ต่อระดับการมีส่วนร่วมของสตรีในการพัฒนาทรัพยากรป่าไม้อย่างมีนัยสำคัญคือรายได้การเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาชุมชนในอดีต การเป็นสมาชิกกลุ่ม ความคาดหวังในผลประโยชน์เชิงรูปธรรม ในชุมชน ความคาดหวังเชิงนามธรรมจากชุมชน วิธีการรับข่าวสารเกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้ ส่วนปัจจัยที่ไม่มีความ สัมพันธ์กับระดับการมีส่วนร่วมของสตรีในการพัฒนาทรัพยากรป่าไม้อย่างมีนัยสำคัญคืออายุ ขนาดพื้นที่ถือครอง ภาวะหนี้สินและแหล่งถ่ายทอดอบรมเลี้ยงดูสมาชิกในชุมชน

ทองจันทร์ หอมเนตร (2538 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง การจัดการป่าชุมชนขององค์กรท้องถิ่น กรณีศึกษาหมู่บ้านในเขตลุ่มน้ำห้วยทราย จังหวัดขอนแก่น พบว่ารูปแบบการจัดการป่าชุมชนขององค์กรท้องถิ่นระดับหมู่บ้านประกอบด้วย 3 รูปแบบคือ 1) อาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยมีวิวัฒนาการมาจากความสัมพันธ์ของคนกับป่าอยู่ก่อนแล้วเช่นกลุ่มผู้ใช้น้ำ มีการบูชาบวงสรวงผีต้นน้ำและการจัดการป่าชุมชนของกลุ่มมัคทายกวัด 2) เกิดจากกระบวนการพัฒนาหมู่บ้านโดยทางราชการมีการรับรองสิทธิในที่ดินป่าชุมชน ทำให้คณะกรรมการหมู่บ้านเกิดความตระหนักในการจัดการป่าชุมชน และ3) เกิดจากข้อจำกัดของกฎหมาย เช่น กรณีการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติ ทำให้ชุมชนพึ่งพิงป่าลำบาก จึงต้องการพัฒนาป่าชุมชนทดแทน ส่วนกระบวนการในการจัดการป่าชุมชนประกอบด้วย 1) เกิดจากกลุ่มธรรมชาติที่มีพื้นฐาน

มาจากความศรัทธาในพุทธศาสนา อาศัยความร่วมมือของพระภิกษุและชาวบ้าน 2) การแบ่งระดับความสำคัญของป่าชุมชนแต่ละแห่งตามสภาพป่าและความต้องการของชุมชน เช่น หมู่บ้านเก่าจะให้ความสำคัญกับป่าเชิงวัฒนธรรมเช่น ป่าช้า ป่าปู่ตา หมู่บ้านใหม่จะให้ความสำคัญป่าชุมชนในเชิงเศรษฐกิจ 3) การจัดการป่าชุมชนจะมีองค์กรสำคัญระดับหมู่บ้าน คือ กลุ่มคณะกรรมการหมู่บ้าน กลุ่มมัคทายกวัด และปัจจัยเกี่ยวข้องกับการจัดการป่าชุมชนของท้องถิ่นได้แก่ พัฒนาการของชุมชน ระบบการผลิตของชุมชน ความสัมพันธ์ทางสังคมและกรรมสิทธิ์ในพื้นที่ป่าชุมชน การมีส่วนร่วมของชาวบ้านทั่วไปอยู่ใน ขั้นการเกิดความตระหนักและร่วมปฏิบัติ ส่วนปัญหาการจัดการป่าชุมชนได้แก่ แนวเขตไม่ชัดเจน ไม่มีกรรมสิทธิ์ การบุกรุกและลักลอบตัดไม้ การเกิดไฟป่า ขาดงบประมาณสนับสนุนและคณะกรรมการดูแลรักษาป่าชุมชนขาดความรับผิดชอบ

ดวงฤดี แสงไกร (2539 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การจัดการทรัพยากรป่าไม้โดยสถาบันศาสนา ศึกษากรณีวัดอุดมคงคาคีรีเขต ตำบลนางาม อำเภอมัญจาคีรี จังหวัดขอนแก่น ผลการศึกษาวิจัยพบว่า การจัดการทรัพยากรป่าไม้มีโครงสร้างการทำงานประกอบด้วยพระสงฆ์ แม่ชี สามเณร คณะกรรมการ หมู่บ้านและชาวบ้าน มีการกำหนดระเบียบกฎเกณฑ์ การปฏิบัติต่อการใช้ประโยชน์จากวัดในรูปแบบต่างๆ กิจกรรมการดำเนินการประกอบด้วยกิจกรรมหลักคือ การจัดงานบุญประเพณีที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ กิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรและปลูกต้นไม้และกิจประจำวันของพระสงฆ์ กิจกรรม ทุกกิจกรรมของวัดส่วนใหญ่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานในชุมชนและนอกชุมชน บทบาทของผู้เข้าร่วมกิจกรรม ซึ่งแบ่งเป็น 4 กิจกรรม ได้แก่ 1) บทบาทในการสร้างจิตสำนึกของสมาชิกในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ 2) บทบาทในการจรรโลงประเพณีและความเชื่อเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ 3) บทบาทในการพัฒนาและปลูกสร้างทรัพยากรป่าไม้และ4) บทบาทในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ซึ่งพบว่าทุกกลุ่ม เห็นด้วยต่อการให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้

อนุชิต การเกษ (2542 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการพัฒนารูปแบบการจัดการป่าชุมชนโดยองค์กร ชาวบ้าน ศึกษาป่าชุมชนหนองเม็ก หนองฮี ตำบลเสือเฒ่า อำเภอเชียงยืน จังหวัดมหาสารคามโดยใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการจัดกิจกรรมแทรกแซงเพื่อพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้านผลการวิจัยพบว่า ควรมีการจัดกิจกรรมระดับชุมชน ประชาสัมพันธ์แนวคิดและวิธีการอนุรักษ์ป่า เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจนำไปสู่ความร่วมมือในการอนุรักษ์ เพราะทำให้ชาวบ้านมีความรู้ความเข้าใจ เห็นความสำคัญของป่าไม้ และมีการปฏิบัติตามกฎระเบียบของ

องค์การชาวบ้านที่ได้วางไว้ นอกจากนี้ควรมีการพัฒนาศักยภาพของผู้นำและคณะกรรมการชาวบ้านและควรจัดให้มีการสร้างเครือข่ายเพื่อดูแลรักษาทรัพยากรป่าภายใต้การสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชน

สมหมาย เลิศนา (2544 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชน กรณีศึกษา : ป่าชุมชนโดกขามป้อม ตำบลแคนเหนือ อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น ผลการวิจัยพบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมการจัดการป่าชุมชน ประชาชนได้เข้าร่วมเกือบทุกครั้งในการวางแผนจัดการป่าชุมชน การดำเนินการจัดการป่าชุมชน การติดตามและประเมินผลการจัดการป่าชุมชน ส่วนกิจกรรมการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน ประชาชนเข้าร่วมเป็นบางครั้ง และพบว่าปัญหาอุปสรรคการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน ประชาชนประสบปัญหาอุปสรรคในระดับมากคือขาดการสนับสนุนด้านความรู้ การแนะนำ วัสดุ เครื่องมือและเงินทุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

สรศักดิ์ เดชโนนสัง (2544 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชน ในการ จัดการทรัพยากรป่าไม้ ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านนาเจริญ อำเภอภักดีชุมพล จังหวัดชัยภูมิ โดยการศึกษาเปรียบเทียบก่อนและหลังการดำเนินกิจกรรมแทรกแซง ได้แก่ การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ การจัดทำเอกสารให้ความรู้ การแนะนำให้ความรู้จากวิทยากรรวมทั้งผู้แทนจากชุมชน ที่มีการดำเนินกิจกรรมด้านการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในชุมชนที่ประสบความสำเร็จและการศึกษาดูงาน ผลการวิจัยพบว่า หลังดำเนินการ กิจกรรมแทรกแซงประชาชนมีความรู้ความเข้าใจในบทบาทของตัวเองเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้เพิ่มมากขึ้น มีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ มีการเข้าร่วมประชุมปรึกษาหารือเพื่อหาแนวทางในการจัดการทรัพยากรป่าไม้เพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ นอกจากนี้ยังพบว่าผลกระทบที่เกิดขึ้นภายหลังกิจกรรมแทรกแซงซึ่งพิจารณา จากกิจกรรมที่เพิ่มขึ้นของประชาชนในหมู่บ้านตามที่ได้รับมอบหมายให้ปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ และการมีองค์กรรับผิดชอบด้านการจัดการทรัพยากรป่าไม้ พบว่าองค์กรมีความเข้มแข็งขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากได้รับการกระตุ้นจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ ตลอดจนหน่วยงานส่วนราชการต่างๆที่เกี่ยวข้องรวมทั้งการเข้ามา มีส่วนร่วมของชุมชนมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ

อภิชาติ นุตเจริญ (2544 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของสตรีในการจัดการป่า ชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ ผลการวิจัยพบว่า สาเหตุสำคัญที่ทำให้สตรีเข้าร่วมโครงการพัฒนาป่าชุมชน คือ มีความเกรงใจผู้นำ สตรีส่วนใหญ่เข้าร่วมกิจกรรมการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาและการติดตามและการประเมินผลการดำเนินงานป่าชุมชน นอกจากนี้

ยังพบว่า เมื่อเปรียบเทียบระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนของสตรีที่มีอายุแตกต่างกัน มีระยะเวลาที่อยู่ในชุมชนแตกต่างกันและสถานภาพ การเป็นสมาชิกกลุ่มในชุมชนแตกต่างกัน มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

สรุป จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่าในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมให้เกิดประสิทธิภาพและก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมมนุษย์และให้คงสภาพถาวรตลอดไปนั้น องค์กรในท้องถิ่นและประชาชน ต้องเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการสงวน การอนุรักษ์ การพัฒนา และการใช้ประโยชน์ โดยปลุกจิตสำนึกให้ประชาชนตระหนักถึงความสำคัญและคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยต้องการศึกษาเปรียบเทียบถึงระดับของการมีส่วนร่วมของประชาชน ที่พักอาศัยอยู่ในชุมชนหมู่บ้านบริเวณโดยรอบเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูวัว ต่อการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อจะเป็นข้อมูลในการวางแผนบริหารจัดการและพัฒนาเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าตามวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูวัว จังหวัดหนองคาย

4. กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีรวมตลอดถึงงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้นำเอากรอบแนวคิดของคณะอนุกรรมการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมระดับจังหวัดและอำเภอ มากำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย การมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการบริหารจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูวัว จังหวัดหนองคาย ดังนี้

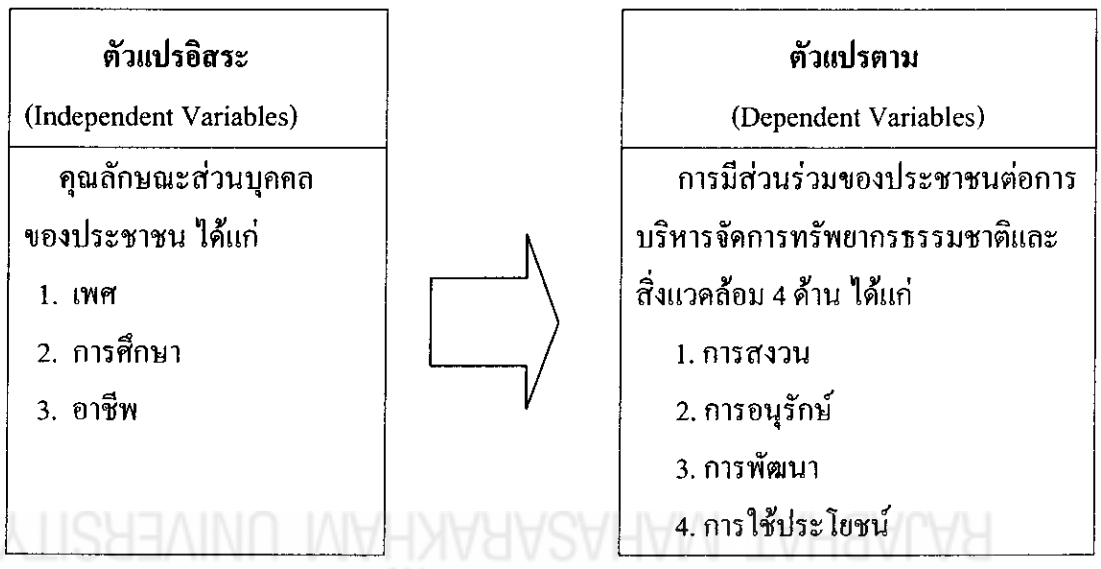

แผนภาพที่ 2 กรอบแนวคิดในการวิจัยการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูวัว จังหวัดหนองคาย